

AFRIKAI-MAGYAR EGYESÜLET
AFRICAN-HUNGARIAN UNION

AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR
AHU HUNGARIAN AFRICA-KNOWLEDGE DATABASE

Bikfalvi Géza

Magyar jezsuita misszionáriusok Afrikában

Eredeti közlés/Original publication:

Levéltári Tallózó, 2005, Budapest, Magyarországi Jézus Társaság, számozatlan (internetes újság), október

Elektronikus újraközlés/Electronic republication:

AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR – 000.000.891

Dátum/Date: 2013. december/December – 2014. június/June 22.

Az elektronikus újraközlést előkészítette

/The electronic republication prepared by:

B. WALLNER, Erika és/and BIERNACZKY, Szilárd

Hivatkozás erre a dokumentumra/Cite this document

Bikfalvi Géza: Magyar jezsuita misszionáriusok Afrikában, **pp. 1–21. old.**, No. 000.000.891, <http://afrikatudastar.hu>

Eredeti forrás megtalálható/The original source is available:

Internet

Kulcsszavak/Key words

magyar Afrika-kutatás, magyar misszionáriusok Afrikában, magyar afrikai misszionáriusok emlékezései (részletek), bibliográfia a témakörhöz

African studies in Hungary, Hungarian missionaries in African, memoirs by Hungarian missionaries in Africa (parts), a bibliography of the topic

AZ ELSŐ MAGYAR, SZABAD FELHASZNÁLÁSÚ, ELEKTRO-
NIKUS, ÁGAZATI SZAKMAI KÖNYV-, TANULMÁNY-, CIKK-
DOKUMENTUM- és ADAT-TÁR/THE FIRST HUNGARIAN FREE
ELECTRONIC SECTORAL PROFESSIONAL DATABASE FOR
BOOKS, STUDIES,
COMMUNICATIONS, DOCUMENTS AND INFORMATIONS

* magyar és idegen – angol, francia, német, orosz, spanyol, olasz és szükség szerint más – nyelveken készült publikációk elektronikus könyvtára/ writings in Hungarian and foreign – English, French, German, Russian, Spanish, Italian and other – languages

* az adattárban elhelyezett tartalmak szabad megközelítésűek, de olvasásuk vagy letöltésük regisztrációhoz kötött/the materials in the database are free but access or downloading are subject to registration

* Az Afrikai Magyar Egyesület non-profit civil szervezet, amely az oktatók, kutatók, diákok és érdeklődők számára hozta létre ezt az elektronikus adattári szolgáltatását, amelynek célja kettős, mindeneke-lőtt sokoldalú és gazdag anyagú ismeretekkel elősegíteni a magyar afrikanisztikai kutatásokat, illetve ismeret-igényt, másrészt feltárni az afrikai témájú hazai publikációs tevékenységet teljes dimenziójában a kezdetektől máig./The African-Hungarian Union is a non-profit organisation that has created this electronic database for lecturers, researchers, students and for those interested. The purpose of this database is twofold; on the one hand, we want to enrich the research of Hungarian Africa studies with versatile and plentiful information, on the other hand, we are planning to discover Hungarian publications with African themes in its entirety from the beginning until the present day.

MAGYAR JEZSUITA MISSZIONÁRIUSOK AFRIKÁBAN

Bikfalvi Géza

Még három évtized sem telt el a jezsuita rend magyarországi újra indulása óta, amikor a kalocsai nevelőintézet akkori vezetője, P. Menyhárt László SJ (1849–1897) missziós kérelemmel fordult a római általános rendfőnökhöz 1871-ben. A régi, főként a XVIII. századi missziós múlt emléke, élénken élt a jezsuiták tudatában és lángolt a lelkükben a missziós hivatás elhívása. A konkrét misszionálás lehetősége P. Gabriel afrikai misszionárius látogatása után kezdett körvonalazódni. A dél-keletafrikai Zambézi misszióba kerestek új munkatársakat, mert a kegyetlen klíma és a rendkívül rossz egészségi körülmények miatt sorban estek ki a munkából a misszionáriusok és félő volt, hogy ha új erők nem lépnek a kidőlték helyére, a szépen fejlődő telepek misszionárius nélkül maradnak. P. Gabriel ezért toborzott misszionáriusokat a portugál misszióba. Dél-Kelet Afrikában a jezsuita misszió a XVI. században elkezdődött, P. Goncalo da Silveira SJ, 1561-ben már vértanúságot is szenvedett, a XIX. században a roppant nagy területen két Zambézi misszió is működött. A felsővidéken a mai Zambia és Zimbabwe vidékén 1879-től az angolok misszionáltak, az alsó részen, a mozambiki gyarmatukon a portugálok szervezték a missziókat. A központjuk a tengerparti Quilmane kikötőváros volt, a missziós telepet Jézus Szentséges Szívéről nevezték el, amely mintegy húsz kilométerre feküdt a Zambézi torkolatától, a folyam mentén felfelé 450 kilométerre szervezték meg a boromai állomást, a Szent József missziót és a 900 kilométernyire, pedig Zumbóban, Kláver Szent Péter állomást működtették.

A portugál misszióba indult el 1885 késő őszen P. Czimmermann István SJ, aki 1849-ben született a Szepes megyei Szomolnokhután (Smolnícka Huta) szegény polgári családban. Az alsófokú iskolái után, írnokoskodással kereste meg a továbbtanuláshoz a pénzt, Lőcsén érettségizett, majd tanár akart lenni, de a papi pályát választotta, a váci szemináriumban tanult, majd a tehetséges fiatal papnövendék Rómába kapott ösztöndíjat. Teológiai dok-

torátusa után hazatérve belépett a jezsuita rendbe és a noviciátust követve Kalocsán tanított. Korán feltámadt benne a missziós hivatás és Afrikába vágyakozott, missziós terveit a gimnázium akkori igazgatója P. Menyhárt László nagyon támogatta, mivel maga is misszionárius szeretett volna lenni. P. Czimmermann álma beteljesült, a portugál gyarmatra, Mozambikba utazhatott, ahol átvette a boromai misszió vezetését. Kérkezése után mindjárt elkapta a Zambézi-lázat, betegágyában fekvé tanulta a bennszülöttek nyelvét, a bantu nyelvcsaládba tartozó, nyungwe nyelvet, és elkészítette az első kezdetleges szójegyzékét. Felgyógyulása után bámulatosan hamar megtanulta a bennszülöttek nyelvét, szótárt, leíró nyelvtant állított össze és lefordította a Bibliát nyungwe nyelvre. A nyungwe írásbeliség megteremtése nemcsak az afrikai szellemi kultúra fejlődésében és az afrikai népoktatás megszervezésében volt kimagasló jelentőségű, hanem a nemzeti öntudat, az együvé tartozás eszméjének a csíráját is felébresztette a bennszülöttekben. Ma a nyungwe nyelvet, Mozambik Tété tartományában, mint hivatalos nyelvet használják, anyanyelvként 300 ezren, közvetítő nyelvként közel egy millióan beszélik. A nyungwe nyelvű Biblia fordítás számunkra, azért érdekes mivel P. Czimmermann a nyungwe nyelven nem létező fogalmak egy részét portugálból és 41 szót, pedig a magyar nyelvből kölcsönözte. A nyelv helyesírását is igyekezett a magyar nyelv helyesírási rendszere alapján megalkotni. A szellemi felemelkedésért rendkívül sokat tett, a gyarmaton akkor még virágzó rabszolgaságból váltotta ki az első tanítványait 6–10 éves fiúkat és rendszeres iskolai oktatásban részesítette őket. A hálás bennszülöttek P. Czimmermannat a „Betűk Atyja” névvel tisztelték meg. A rendkívül elmaradott viszonyokon is megpróbált változtatni, földművelésre és különböző szakmákra oktatta a bennszülötteket. Az évente megismétlődő éhínség felszámolását tűzte ki fő céljául. 1889-ben visszatért Európába, hogy a missziók céljára anyagi segítséget kérjen és új munkatársakat vigyen ki a missziókba. Nagy öröme ekkor már vele tartott P. Menyhárt László is, aki átvette a boromai telep irányítását, ezért P. Czimmermann a zumbói telepre ment át, iskolát és árvaházat alapított. Sajnos a hatalmára féltékeny egyik helyi főnök 1894-ben megmérgeztette, szeretet misszióján, Zumbóban temették el.

P. Menyhárt László SJ Szarvason született, Egerben az érseki gimnáziumban tanult, még itt olvasta Gonzaga Szent Alajos életrajzát és elhatározta jezsuita lesz, anélkül, hogy egyetlen jezsuitát is ismert volna. A rendi kiképzést rendkívül megszerette, a kötelező tárgyak mellett a botanika is nagyon érdekelte, ezért Innsbruckban már kutatásokat végzett. Kalocsai tanár-

kodása alatt, Haynald érsek Herbáriumra és botanikai könyvtára segítségével feltérképezte Kalocsa növényvilágát, hat új virágfajjal lepte meg a tudományos szakembereket. 1890-ben megvalósult több évtizedes vágya Afrikába mehetett misszionáriusnak. Mindjárt utazása kezdetén elkezdte tudományos munkáját. A tengerparttól Boromáig vezető 37 napos útján készített naplója: az *Afrikába befelé a Zambézi folyamán* nagyon gazdag földrajzi és néprajzi leírásokat tartalmaz az Alsó-Zambézi vidékéről. Állomáshelyén felállította meteorológiai műszereit, részletes talaj vizsgálatba kezdett, rövid idő alatt megreformálta az évezredes, kezdetleges afrikai művelési rendszereket, bevonta a földművelési munkába a férfiakat is. Az örökös éhínség ellen csakhamar csatát nyert, Az öserdökből hatalmas parcellákat kanyarított ki, a dús termőföldeket, kristályvizű patakokkal öntöztette. A roppant nagyságú veteményeskertjei páratlan termést biztosítottak. A növendékeivel hatalmas banán-, mangó-, citrom- és narancsfákat ültetett el, meghonosította a dinnye- és az uborkaféléket. A boromai mintagazdaság híre eljutott Európába is, példa értékűnek látták a többi misszió számára. P. Menyhért rendkívül sokat építkezett is, téglá-égetőket állított fel, mindenfelé kutakat ásott, majd az egészséges vizet vezetéken juttatta el a falvakba, síneket fektetett le, hogy meggyorsítsa az áruszállítást. Az afrikai életszínvonal érdekében rendszeres agro-meteorológiai megfigyeléseket, talajkísérleteket és vetőmag nemesítést végzett. Azonban mindenek előtt a legfontosabb feladatának a bennszülöttek fizikai megmentését tekintette, harcolt a rabszolgaság ellen és igyekezett mindent megtenni a rendszeres és helyes táplálkozásért, a bennszülöttek a boromai missziós állomást a „Szabadság várának” nevezték el, mivel itt védelmet nyertek az éhség és a rabszolgaság ellen. P. Menyhárt tudományos működésének és missziós munkájának 1897-ben egy végzetes Zambézi-láz vetett véget.

F. Longa Jakab SJ (1856–1937) a szepességi Kisszalókon (ma Maly Slavkov) született elszlovákosodott cipszer családban, az eredeti családi nevük Langer lehetett. A kovácmesterséget kitanulva, az osztrák jezsuita noviciátusba, St. Andrae-be jelentkezett, a noviciátus után csakhamar az ausztráliai misszióba került, 1885-től előbb Daly Riverben, majd Rapid Creekben a szó szoros értelmében a misszió mindenese volt, mint kovács és kertész segített, gondozta a lovakat és szamarakat, betöltötte a sekrestyés munkakörét, és felügyelt a bennszülöttekre. Az európai ember számára elviselhetetlen körülmények és a bennszülöttek rendkívül heves ellenállása miatt az ausztrál Északi Területen a missziós munka megszűnt, a misszionáriusok közül

egyedül F. Longa vaseszségét nem kezdte ki az éghajlat. A sikertelen misszió után 1899–1901-ben a boszniai Travnikban készült az újabb, afrikai missziójára. 1901 és 1910 között a boromai missziós állomáson dolgozott, mindvégig a San Salvador nevű teherhajó kapitánya volt, a 18 méter hosszú és 3 méter széles hajóval járta a tengerpart és a missziós állomás közötti utat, a misszió számára nélkülözhetetlen árukat fuvarozva.

Az 1910-ben kitört portugál forradalom elűzte a misszionáriusokat telepeikről, és szinte Pombal-szerű üldözésbe kezdtek az új hatóságok. A hajót potom összegért eladták, és F. Longa, a steyli atyák missziójába került rövid időre, majd a P. Generális visszahívta Európába, kalocsai és római tartózkodása után újra visszatérhetett Afrikába, 1913-ban. Először a steyli atyák számára, a Drezdában készült gőzöst szerelte össze a tengerparton, az alkatrészekenként leszállított hajót, 90 jórészt bennszülött munkással, rekord gyorsasággal két és fél hónap alatt állította össze a jósolt fél év helyett. 1914-től az angol gyarmaton működő lengyel jezsuita misszióba került, előbb Miruroban, majd Lufundzában töltött három évet P. Moskopp társaságában, utána kertész, lakatos és építőmester volt, 17 házat épített egy bennszülött faluban.

Majd Kasisibe került, mint gazdász, kovács, téglagyártó, végül Brocken Hillben tevékenykedett. F. Longa kovácsmesteri alpműveltsége mellé az évek során gépészi és építési ismereteket szerzett, amelyeket nagyon magas fokon művelt, és pótolhatatlan szolgálatokat tett a misszióknak. Mindezek mellett élete végéig megmaradt szerény és alázatos szerzetesnek, a társai nagyon szerették és megbecsülték a munkáját, különösen nagyon jó barátságban és testvéri szeretetben munkálkodott együtt élete utolsó tíz évében a lengyel P. Stanislaw Siemenski SJ (1884–1945) misszionáriussal, aki a missziót megelőzőleg, P. Vladimir Ledóchowski SJ generálisnak volt a titkára. F. Longa a magyar rendtartományhoz egész életében nagyon ragaszkodott és kötődött, amikor a csehszlovák viceprovincia megalakult – felvidéki születése révén – automatikusan átírták, de sok levelezés és bürokratikus eljárás után visszakérte magát a magyar rendtartományba.

Érdekes módon F. Longa az egyetlen magyar jezsuita segítőtestvér, akit több rendtartomány is a magáénak vall: a szlovákok szlováknak, az osztrákok osztráknak tartják, a szakirodalomban a lengyelek szlováknak, az angol és egyes német nyelvű források németnek nevezik. Noha F. Longa élete utolsó leheletéig magyarnak tartotta magát, a rendtársainak szorgalmasan írta leveleit, igaz németes helyesírással, de kifogástalan magyar nyelven, amelyeknek egy része a *Katolikus Missziók* c. folyóiratban meg is jelentek.

F. Rodenbücher István SJ (1872–1948) már fiatal korától kezdve az imádságos, az ember társaiért tenni akaró lelkiületű ember volt. A kovács-ságot kitanulva, a Ganz gyárban dolgozott, majd a munkatársai nagy meglepetésére és némelyek gúnyolódása mellett belépett a jezsuita rendbe. A noviciátus után az afrikai missziókba kérte magát. A boromai misszióban, F. Longa Jakab mellett a teherszállító hajó segéd gépésze volt, valamint a missziós állomásokon építkezett, a bennszülötteket tanította a kovács és a kőműves mesterségre. Gyakran vadászott az élelem kiegészítése végett, illetve megvédte az illetéktelenül behatoló nagyvadak ellen a missziós telepeket, a bennszülöttek el is nevezték Oroszlánölőnek. A portugál forradalom után Rhodéziába került, majd megrendült egészsége miatt, hazatért 1914-ben Magyarországra. Negyedszáz éven keresztül a nagykapornaki gazdaságban tevékenykedett, a kiskapornaki fűrésztelep vezetője volt. 1939-től Szegedre került, hogy az új hittudományi főiskola építésénél kamatoztassa tapasztalatait, majd portás lett a kollégiumban. A hatalmas fizikai erejű testvért az ötven éves szerzetesi jubileuma után érte egy szívroham.

P. Horváth Kálmán SJ (1920–2004) Táplánfán, a kis Vas megyei faluban született. Már, mint szombathelyi gimnazista érdeklődött a jezsuiták kínai missziója iránt, élénken levelezett a Katolikus Missziók szerkesztőjével, P. Reisz Elemérrel is. Kerkai Jenő jezsuita atya segítségével közelebbről is megismerkedett a jezsuita renddel. 1939-ben belépett a noviciátusba, majd a rendi kiképzés évei következtek, 1948-ban Hollandiába küldték a teológia elvégzésére. A diploma megszerzése után, 1955 és 1957 között Belga-Kongóba került misszionárius tanárnak, és a szabadidejében az 1956-os forradalom Afrikába menekült tagjait támogatta, nyaranta a dél-afrikai magyarokat pasztorálta. 1958-tól kezdve a norvégiai magyar misszió alapjait vetette meg, majd évtizedeken szolgált Skandináviában, főként a magyar ajkú gyülekezeteknél, hosszú ideig betöltötte a skandináv főlelkészi tiszteket is. 2000-ben tért haza Magyarországra, egyre romló egészségi állapota miatt 2004-ben hunyt el Budapesten.

DOKUMENTUMOK

P. Longa Jakab misszionárius testvér, afrikai magyar híthirdető levele rendtársainak, ötven éves jezsuita jubileuma alkalmából

(Kasisi Missio (Észak-Rhodézia) 1931. szeptember 28.)

Krisztusban szeretett testvéreim!

Levelükre azonnal válaszolok. Bizony ötven éve már, hogy a Társaságba léptem. Mikor ez alkalommal mindenünnen, a mieink és a világiak részéről is, írtak erre a jubileumra gondoltam magamban: Istenem! Hogyan lehetséges, hogy én az egyszerű segítőtestvér oly sok gratulációt kapok?

Sőt, – mondhatom – ezek nemcsak szóbeli gratulációk, hanem sokan, sokan számomra egészen ismeretlen emberek is adományt küldenek a „Jubileumi iskola” számára, amely itt a missziókban nagyon fáradságosan és lassan épül. Az iskolát Longa testvér jubileumi iskolájának akarják az adakozók nevezni.

Miért említettem ezt? Mert oly sok testvért éltem már túl! Mert az egészben Istennek igen nagy kegyelmét látom, aki a missziókért egész embertömegeket lelkesít fel, a Föld mindkét részéről jönnek hozzám ezek az adományok és levelek, – ami azt jelenti, hogy Isten felébreszti a lelkesedést a „Jöj-jön el a Te országod” terjesztéséért

Istenem ötven évvel ezelőtt mást láttam én!

Csaknem azonnal a noviciátus után kerültem Ausztráliába. Miért? Ott a mi angol atyáink pogány-missziót alapítottak, de nem kaphattak elég embert ehhez. Azért kellett elutaznom az osztrák–magyar rendtartományból. Tizenkét évig voltam ott.

Mikor 1899-ben Európába visszatértem és Anglia, Francia- és Németországon át értem vissza hazámba, alig csomagolhattam ki útításkámat, máris utaznom kellett, még pedig Afrikába, a Zambézi-Misszióba, a portugál páterek segítségére. Missziójukkal nem tudtak dűlőre jutni és ezért minden nemzetiségű: német francia, osztrák és lengyel jezsuita atyának kellett őket kísérgíteni.

Miután az 1910-iki portugál „kultúrát hozó” forradalom a missziókra is kiterjesztette jótekonyságát, – jól tudják Önök, hogy ez a kultúra milyen „jót tesz” a népnek, hiszen volt Kun Bélájuk, „Magyarország jótevője” – és ezeket a virágzó missziókat számos iskolájával, műhelyével, kórházával stb. megsemmisítette, el kellett hagynom a missziót.

Nemsokára azonban sikerült visszatérnem Afrikába az én lengyel pátereimhez, akik a portugál területről Rhodéziába menekültek – és most velük együtt vagyok, összesen 31 év óta. És nagyon jó itt nekem, mert itt is áll a régi közmondás: „a magyar és a lengyel két testvér, kard és asztal mellett”. (Megjegyzés: Valószínűleg F. Longa az eredeti lengyel mondást ismerte: „Polski-wegry dwa bratanki, i do szabli, i do szklanki, irodalmi fordításban: Magyar–lengyel két jó barát, együtt harcol és issza borát. B.G.)

De ezen idő alatt láttam, mennyire megváltozott a világ. Mindenütt halom a panaszt: „rossz idők, rossz emberek” Nem! Az emberek mindig jobbak – hiszen bár lassan-lassan, de mégis lelkesednek a missziókért. Hallott-e valaki ötven évvel ezelőtt missziós kongresszusról? Missziós egyesületekről a világiak között? És ma? Ma az én 75-ik évemben, a misszionáriusságom 45-ik esztendejében látom, hogy Magyarországon éppen úgy, mint más országokban, az emberek Krisztus szavát „Jöjjön el a Te országod”, nemcsak imádkozzák, hanem gyakorlatban is megvalósítják.

Engedjék meg, kedves szerzetes testvéreim, hogy Önök által küldjem el a magyaroknak ezt a gratulációmát., a hit megerősödése és újjászületése miatti örömet!

Ez az újjászületés legyen és lesz a többi újjászületés között a legelső

Adja Isten, hogy ezt is megérjem!...

És ha én ezt majd meglátom, akkor, mint az agg Simeon, nyugodtan mondhatom: „Most bocsátod el, Uram, a Te szolgádat mert láttam áldásodat a Te népeden”

Krisztusban szolgáljuk Longa Jakab S.J.

F. Rodenbücher István SJ:

Élmények a Zambézi misszióból (Második rész)

Én is horgásztam így. este, mikor kikötöttünk a hajóval a part mellett, neki láttam én is a tűzrakásnak. Ugrasztottam a négereimet, szaladjatok csak az erdőbe, hozzatok fát! Ők azonban féltek – majd megmondom, mitől – nem mentek. Gyávák, szóltam rájuk, hát gyertek, én is megyek! – mondtam nekik. Fogtam a lámpát és én mentem elől. Elérvén az erdőt, egyszer csak halljuk ám hhrö, hhrö, hhrö. Muzungu! (Uram!) itt az oroszlán! És tényleg, nem voltunk tőle talán még 50 méterre sem! Persze a négerek szedték a lábukat, pucolás a hajóra. Én meg szégyen a futás, de hasznos, uccu, utánuk. Még szerencse, hogy a lámpa nálam volt, s nem mert utánunk futni az orosz-

lán, mert fél a tűztől. Különben egykettőre nyakon csípett volna és akkor bizony hiába jöttem volna el a messzi Magyarországból a négerek közé.

Aznap éjjel a matrózaink sem a parti fővényen aludtak, behúzódtak azok is szépen a hajóra. A hajó lámpái mellett mégiscsak biztosabbnak érezték magukat.

De azért nem maradt el a halászat! Éspedig úgy, hogy a hajón égő lámpa világosságára jöttek össze a halak és a misszionárius bácsi a hazulról kapott merítőhálóját bedobta a vízbe. A hajó oldaláról hajította be a vízbe és avval annyi halat fogott, hogy másnap olyan jó szegedi halászlé készült, hogy csak nyalták utána a négerek a fekete szájuk szélét.

Azt kérditek persze, hogy ismerik-e ott a paprikát? Bizony ismerik! Van ott fajta, olyan pici, mint egy kalaptűnek a gombja. Az valóságos méreg! És ezt úgy eszik a négerek, mint a cukrot. Nem is ettem belőle sosem, de más fehér ember sem. Ha a negyedrészt egy ilyen kis gombnak a levesbe tetünk, máris olyan volt, a mint a tüzes ménnykű, éppen elég volt.

De maga a misszió sem tett rám kisebb hatást. A hajóról már 3–4 km-re láttuk a dombtetőn épült missziót. A misszió ugyanis egy hosszúkas dombon van, az egyik szélén van a templom, a másik szélén, pedig az apácázárda. Ez az ujjongás énrám nagyon jó hatást tett. Főleg amikor odaérve láttam a tágas, kéttornyú templomot. A páterek lapos tetejű emeletes háza is tágas helyiség valamennyi. Az apácák háza ugyan nem emeletes, de nagy terjedelmű, mert ott is van hálóterem a leánygyermeknek, és a gyermekek a misszió vezetése alatt kb. 500-an voltak az internátusban, a fele fiú, a fele leány volt.

Nem is gondoltam volna arra, mikor én mint misszionárius mentem oda, hogy ott még hadvezért is akarnak csinálni belőlem. Az ugyan nem volt mindjárt az első út után, csak később, mikor már többször jártunk a tengerpartra, útközben hallottuk, hogy a négerek fellázadtak a kormány ellen és hadat üzentek. Volt ott egy amerikai kalandor, az szállította a négereknek csempészve a fegyvereket. Mikor jöttünk a Zambézin felfelé, ami háromnapos távolság, már láttunk felfegyverzett fekete sereget és nem tudtuk, hogy mit jelent az. Érdeklődtünk, hogy mi ez. Azt mondták, hogy a Tamba-chasamba néger fejedeleme hadat üzent, ezek a katonái útra készen.

Mikor haza értünk a hajóval a misszióba, ott volt a felhívás a portugál kormánytól, hogy a misszionáriusok menjenek a kormánycsapatokhoz hű néger vezetőkhöz. A páterek, mint lelkipásztorok, a testvérek meg vezessék a hadsereget. Természetes, hogy ebbe nem lehetett belemenni, mert nem az a misszionárius hivatása, hogy embert öljön. Így aztán nem lett belőle semmi, de meg kellett erősíteni a házunkat, mert az a kalandor annyira felheccel-

te a négereket, hogy minden fehér embert kim kell pusztítani, ezek között persze a misszionáriusokat is.

Kaptunk a kormánytól fegyvereket meg lőszert, ezzel védjük a missziót. Minthogy a misszió, mint említettem, a dombon volt, 50 méter magasban, körül lehetett látni, ha jönnek valahonnan. A Páterek rendházát úgy védtük, hogy a háznak volt négy bejárója és mindegyik egy-egy testvérré volt bízva. Reám a főkapu fegyveres védelme esett, ha netalán megtámadnak bennünket. A templom felőli kaput F. Longa védte, Schup és Stoffner nevűek pedig a másik két ajtót. Így vártuk a támadást. Igen ám, de mi lesz a nővérekkel? Nem volt más hátra, mint áthozni őket a házunkba, a leányokkal együtt. A lapos tetőn helyeztük el őket egy éjszakára. Támadás azonban szerencsére nem jött, mert a kormánycsapatok leverték a lázadókat.

A missziós telepnek akkoriban még volt egy régi kápolnája is, egy primitívebb, amit még a P. Menyhárt épített, amikor oda jött. Vályogból és szalmából készült, inkább csak olyan kunyhó volt, a Zambézi jobb partján épült közvetlenül a folyóparton. Bebizonyosodott azonban, hogy az a hely egészségtelen és ezért építették azt a szép új kéttornyú templomot a dombtetőn és melléje a házunkat, ez még napjainkban is áll. Ezt is P. Menyhárt építette, P. Hillerrel egyetemben.

Ebben a régi kápolnában játszódtott le egyszer egy izgalmas eset. Mielőtt elhagynánk és a lebontásáról beszélénk, mondjuk el még ezt is.

Egy szép napon, mikor a P. Friedrich (lengyel) az oltárnál állt és misézett az ajtó természetesen nyitva volt a nagy hőség miatt. A kedves nővérek a padokban térdepeltek. Egyszer csak bejön az ajtón egy szép kis állatka. Szépen végig sétát a kápolnában, bement a sekrestyébe, a sekrestye ajtaján keresztül az udvarba. A kedves nővérek azt sugdosták egymásnak: milyen szép kis állat ez! – nem tudván, hogy mivel állnak szemben. Csak hallják egyszer az udvarból, hogy ugat a kutya. (Mert persze mindig volt a misszionának hatnyolc nagy kutya, a kisebb vadállatok ellen. Az oroszlanoktól persze nem tudták megvédeni.) Erre az ugatásra ők is figyelmesek lettek és a misének rövidesen vége lett, mert már a véginél tartottak. Akkor ők is ki akartak menni az udvarra, de F. Lindlor (német) odakiáltott nekik: maradjanak és ne jöjjenek ki, mert a kutyák már akkor nagyban verekedtek a leopárddal és mikor kiakart menni a fahusángokból összeállított sövénykerítésen, mindig visszahúzták. Mert bizony nem volt könnyű átmenni, mert a husángok nem egyforma hosszúak voltak és a kutyák is véresre harapdálták már. Persze a kutyák is véresek voltak a harctól. Közben jött F. Lindlor puskával. És mikor a leopárd újra neki kapaszkodott a kerítésnek, lelőtte.

Ekkor jöttek aztán elő a kedves nővérek és akkor látták csak, hogy milyen veszélyben voltak. És hálát adtak a jó Istennek, hogy megmentette őket.

Azt a kápolnát aztán nekem kellett lebontanom. Ez könnyű mesterség.

A sok rémes történet elmondása közben pár vigasztaló és felemelő dologról is ejtsünk pár szót.

A templommal kapcsolatban említsünk egy más dolgot is. A lourdesi barlangot, igazi nagystílusú dolog volt. Nemcsak olyan, mint itt néha Európában lát az ember. Mikor Lourdesban voltam, már akkor megfogamzott bennem a következő: egy három méter mély, öt méter széles és két és fél méter magas a bolthajtásig, vagyis a bel méret. Kérdezheti valaki, hogy hogyan lehetett azt ott úgy meg csinálni? Elmondom. Először is a domboldalban kivájtunk egy lyukat, amilyen mélynek és szélesnek terveztük. Az elejét kifáragtam nagy terméskövekből, amilyennek akartam a grotta formáját. Miután ott boltívet deszkából vagy ilyesmitől nem lehetett csinálni, tele hordattam a képződött lyukat apró kövekkel és azzal megadtam a formáját a bolthajtásnak. És az nem volt sima, hanem természetes: lyukas, göröngyös, mintha cseppkő lenne. Annak a tetejére csináltam meg a boltívet, szintén terméskövekből. Nagy kövek voltak, se meszet, se cementet, se maltert nem használtam, a köveket összeillesztettem, a lyukakat kiékeltem más kövekkel és úgy záródott be a boltív. Mikor ez készen volt, a tetejére földet hánytunk jó magasan, hogy az eső ne folyjék keresztül. Elöl az épített falat kibontottam, a kis köveket, amik benn voltak kihordattam és ott maradt a barlang. A barlangba építettem bele egy oltárt, ahol a páterek miséztek is és egy áldoztató korlátot is, hogy áldozni is lehessen a grottánál. A grotta előtt léckerítés készült, hogy igazán szép legyen. Ez az oltár volt az Úrnapi körmenetnek a főállomása.

Az Úrnapi körmenetet mindig a legnagyobb fénnel tartottuk, mikor az Úr Jézus kiment a szabad ég alá baldachin alatt. Képzeltető, milyen öröm volt ott, hogy az Úr Jézus ott is körüljárt. És milyen benyomást gyakorolt a misszionáriusra. Mennyire örül a lelke, amikor látja, hogy ha nem is sokat, de valamit mégis hozzájárulhat az Isten dicsőítéséhez. Éppen olyan volt a körmenet, mint nálunk szokásos. Elöl mentek a leányok zászlóval, kedves nővérek kíséretében, aztán a fiúk, fekete tanítóikkal – katekétáikkal. Azután jöttek a virághintők, akárcsak otthon, utána jöttek a ministránsok csengővel a kézben, az asszisztencia, az Oltáriszentség és nyomában a hívek. A körmeneten valóban sokan vettek részt. Érdekes, hogy még sok pogány is volt köztük és nemcsak hitűjoncok és keresztények.

A gyerekek még latin énekeket is énekeltek, de volt portugál és bennszülött nyelvű ének is. Imádkoztak és énekeltek a hívek is. Délután volt egy kis színdarab az iskolában. Ott szerepeltek lányok és a fiúk is, az apácák tanítottak.

ták be őket. A legszebb az volt, hogy mikor ott ültünk és a színpadon a kis nebulók játszottak, bejött egy néger asszony és a színpad előtt térdet hajtott. Azt hitte, hogy templomban van.

Egy alkalommal hajóval és sok áruval jöttünk hazafelé Chindéből. Két napi járásra, kb. 80–100 km-re jártunk Boromától, mikor a folyó közepén a nyílt vízen mentünk, egyszer csak egy nagy robaj és a hajó megállt. Mindjárt szaladtunk megnézni: mi az, mi van itten? Rémületünkre láttuk, hogy a hajó főtengelye eltörött.. No most mit csináljunk?!...

Tessék elképzelni, ezt a zavart, amiben voltunk. Mondták a négerek, hogy itt a közelben van egy néger kovács. Ez hát a kérdés, hogy mit tud az a néger kovács csinálni. Nincsenek ott olyan kovácsműhelyek, mint Európában. De azért elhívtuk, szerencsére volt a hajón annyi vas, amiből lehetett tengelyt csinálni. Így aztán az egyetlen feladat a vas melegítése lett volna, mert a formát már F. Longa megcsinálta volna. Tehát amikor a néger kovács eljött, elhozta a fújtatót. Olyan ez a fújtató, hogy egy kecskebőrből készült zsák, a végénél bele volt erősítve egy bambusznád. A tetejénél volt a másik, nagyobb nyílás és a két oldalán volt egy-egy darab fa odaerősítve.

Amikor felemelte a zsákot, a lyukat kinyitotta és rajta át beletódult a levegő a zsákba. Mikor a zsák tele lett levegővel, a felső lyuka t megint összecuska és lenyomta a zsákot. Így a levegő a zsákból bambusznádon át tolult ki és élesztette a tüzet. Ilyen fújtató zsákja kettő is volt. Mind a kettőt felhozta a folyó közepén horgonyzó hajóra. Evvel a két fújtatóval izzóvá tette a vasat. F. Longa ebből az izzó vasból formálta a kengyelt, amivel azután sikerült neki a tengelyt összekötnie.

Így mentünk tovább egy jó fél napig, persze az ár ellen. Csakhogy a kengyel nem bírta tovább a terhelést, újra eltörött. Ekkor kihúztuk kötéllal a hajót a partra, kikötöttünk mi meg F. Longával csónakon mentünk Boromába. A hajó a négerekkel ottmaradt.

A jól felszerelt boromai kovácsműhelyben aztán szakszerűen tudott jó kengyelt készíteni. Munkája három napig tartott, visszamentünk. Összekötötte a törött tengellyel és így jöttünk Boromába.

A négerek persze várták a hajót és nagy volt az öröm, mikor megérkeztünk. Persze nem csak a hajónak örültek, hanem annak is, amit a hajó belsejében nekik hoztunk. Tudták ők jól, ott valami van az ő részükre is. A zajos fogadtatás után mindenki nyugovóra tért.

Rizs, só, gyolcs – ebből készül a ruházatuk – és még sok minden jó volt a hajón található.

Kb. 10-en voltunk ott a telepen misszionáriusok: angol, francia, portugál, német, lengyel, magyar – de ezek több nyelven is tudtak beszélni – úgyhogy

valami 16 nyelven tudtuk volna magunkat megértetni. Persze a négerek nyelvét is megtanultuk valamennyien. Nem is volt nehéz, mert kevés szót használnak, a nyelvtanuk is nagyon egyszerű.

Missziós nővérből öten dolgoztak a telepen, ezek franciák voltak. Portugál és néger nyelven tanították a vezetésük alatt álló kis néger leányokat. De a telep másik részén kis néger fiúk laktak, egy nagy intézetben, melyet a missziós atyák vezettek. Tanultak és mesterségben is gyakorolták magukat. Volt ott lakatos, kovács, ács, kőműves, asztalos, szabó és cipész. A konyhán segédkezők a főzést tanulták. A cipésznek ugyan nincs sok dolga a négerekre, akik irigykedve nézik a misszionáriusokat, és a legnagyobb boldogságnak tartják, ha valaki cipőben járhat. Aztán mások földmunkát is végeznek, még a leányok is, de kézimunkára is tanítják őket az apácák.

***P. Horváth Kálmán SJ: Afrikai emlékeim
(Részlet Önéletrajzából)***

1955. szeptember végén leutaztam egy flamand tanártársammal Belga-Kongóba. A helységet úgy hívják, hogy Kisantu, ez a régi Leopoldville-nek, a mostani Kinshasának a környékén van 120 km-re. Növendékeim között voltak bantu négerek, de voltak a mostani Ruanda bulundui események helyéről is növendékeim. Én akkor persze már észre vettem, hogy feszültség van a különféle csoportok között, de persze ott nálunk a főiskolán ennek soha semmiféle brutális megnyilvánulása nem volt. Elkezdtem a tanítást igen sokszor olyan tárggyal, ami nekem is ismeretlen volt, például bennszülött szokások, amit óráról órára kellett előkészítenem, de nem ment és a diákjaimmal jó kapcsolatot alakítottam ki, erre később még visszatérek. A tanári munka mellett kapcsolatot találtam a már ún. kifejlődött néger csoportokkal, 15–20 fiatal házaspárral tartottam rendszeresen összeövetelt, mindig egy-egy családdal találkoztunk, elbeszélgettünk, az asszonyok legtöbbször nem beszéltek franciául, maga a megbeszélés franciául ment, de mindig volt, aki azt az asszonyok számára lefordította. Ez az ún. „mouvemnet familial” a családi mozgalom az egyik nagyon kedves mellékfoglalkozásom volt és igen szívesen emlékszem vissza, amint hallom azok a négerek is, akik még életben vannak és emlékeznek az ottani találkozásra. Na de most vissza Belga-Kongóba és a magyar életről. Egyáltalában a kettő összehozható? Néhány héten belül felkerülök Kisantuból Leopoldville-be és ott valamilyen formában hallom, hogy van egy magyar orvos család. Ezeket felhívtam, még aznap találkoztunk. Taxner Lajosnak hívták, erdélyi származású, aranyos

szívű magyar orvos volt, akivel aztán barátságot is kötöttünk és utána valahányszor felmentem a fővárosba, mi mindig találkoztunk. Közben megismerkedtem még egy Brüsszelből odakerült magyar származású banktisztviselővel, ugye legalább hárman voltunk, legalább is három irányból találkoztunk és rendszeresen elbeszélgettünk. Végeztem így a munkámat, míg végül aztán 1956-ban az újság ír valamit, hogy Magyarországon nyugalanság van. Olyan nagyon nem figyeltem föl rá, hiszen olyan messze volt és a végén rájöttem, hogy egy hetes távolságból jönnek a hírek le oda mihozzánk az őserdő szélére. Míg aztán november 1-én egy délelőtti sétáról hazamenve – intézetünknek egy csodálatos botanikus kertje volt az egész világról összegyűjtött tropikus növényzettel, ahová nagyon szívesen mentem pihenni – s ahogyan hazamegyek váratlanul jön a helyi püspökünk és azt mondja, gratulálok páter, maga jövőre úgy is haza készül és úgy néz ki a dolog, – már vissza Európába – hogy azonnal indulhat Magyarországra. Miért? Hát miért, hát nem olvasta. Nem olvastam. Hát Magyarországon forradalom tört ki, az ország felszabadult, és úgy néz ki a dolog, hogy az oroszok elhagyják Magyarországot. Életemben ekkor voltam először és utoljára próféta, sajnos jó próféta, azt mondtam neki, püspök úr ez lehetetlen. Ez lehetetlen, mert hogyha az oroszok Magyarországot feladják, akkor vége az egész birodalomnak. Akármibe kerül, ők ezt védeni fogják, és nem hagyják el. Sajnos jó próféta voltam és igazam lett. De pár héten belül értesítést kaptunk, hogy Dél-Afrika átvett magyar menekülteket, 1500-at, ezeket repülőgéppel szállítják le Dél-Afrikába ausztriai táborokból és a gép majd a Leopoldville-ben is landolni fog. Ekkora már összeverődött a régi időkbeli jó néhány magyarbarát belga tisztviselő, Taxner Lajos és az a magyar tisztviselő és magam fogadást rendeztünk a Leopoldville-be megérkező gépek utasai számára, budapestiek voltak főképp, legkülönbélebb összetételűek, ezt mindjárt láttuk, amikor a repülőgépet elhagyták és csak az arcukra kellett nézni, hogy az ember észrevegye a nagyon is rétegzett összetételét a magyar csoportnak. Lényeg az, hogy valahányszor jött ilyen repülőgép, fogadást rendeztünk nekik, a belgák rendeztek egy városnézést, utána egy frissítőt kaptak és akkor a géppel indultak tovább. Ezt azért említem meg, mert ennek a többszöri találkozásnak aztán a következménye lett, hogy mielőtt én visszajöttem volna 1957 nyarán Belga-Kongóból, amikor a két évem lejárt, előtte tavasszal eszembe jutott, hogy én egy levéllel felkeresem a johannesburgi püspököt, akit nem ismertem, de megtaláltam valahol a címét, megírtam neki, hogy én itt Belga-Kongóban találkoztam magyar menekültekkel és amennyiben jobb megoldást nem tud találni, fölajánlom, hogy ezt az 1957-es nyarat ott töltöm a magyar menekültek között és amennyit csak tudok, meglátogatok. Majd posta-

fordultával jött a válasz, hogy igen nagy örömmel látom, de a körülmények miatt, én az útiköltséget megfizetni nem tudom, de felajánlok önnek akárhova megy, szállást, ellátást és Isten hozta. Így aztán előkészítettem a dél-afrikai utamat. Johannesburgba érkeztem meg, azt hiszem július 7-én. Élének idő volt az akkor. Püspökségen kaptam szállást, a püspök úr nem volt otthon, a titkára fogadott nagy barátsággal, pár nap múlva már azt kérte, hogy ne menj vissza Európába, maradj itt véglegesen. A kísértés nagy volt, de hát mint jezsuita nem voltam a magam ura, tenni kellett azt, amit felülről mondtak. Johannesburgból meglátogattam a pretoriai magyarokat, onnét elmentem Vereeniging nevű bányavárosba, ahol az aranybányáknak az egyik központja volt, részt is vettem egy ilyen bányalátogatáson, életemben először és utoljára volt módom arra, hogy egy ilyen szép nagy arany darabot simogathattam, de azért nem egészen olyan szenvedéllyel, mint ahogy láttam a tölem sokkal idősebb hölgyek simogatták azokat az arany darabokat. Tudniillik az volt kilátásba helyezve, hogy aki egy kézzel egy darabot felemel, azt elviheti magával a zsebében, hát persze mindenki kipróbálta, de senkinek sem sikerült, hiszen 30 valahány kiló egy ilyen darabocská. Utána levitt egy magyar, aki mint szegény szabómester került le Dél-Afrikába, Durbenbe, ahol szintén jó tíz napot töltöttem. A durbeni tartózkodásomnak az élményeit több pontban tudom összefoglalni, az egyik az, hogy vendége voltam az akkor már ismert nevű durbeni érseknek, Msgr. Hurley-nek, aki nagyon erősen bevetette magát a négerék egyenjogúsítása érdekében. Különben még azt is kell mondani, hogy Johannesburgban megdöbbsentem, amikor láttam ennek a diszkriminációnak a különféle megnyilvánulásait, hogy például egy bankban külön helyre kellett menni a négernek, külön helyre kellett menni a fehérnek és így minden hivatalban, és így tovább. Külön buszok, külön villamosok és a Hurley érsek úr volt tehát az egyik legnagyobb apostola ennek az egyenjogúsításnak. Egy vasárnap délutánt lelkesem rám szentelt és tréfálkozva szoktam mondani, hogy életemben akkor volt azon a délutánon a legelőkelőbb sofőröm. Aztán vele történt meg az, hogy amikor így körbe megyünk a városban, ő nekem magyarázott a néger életéről. A különféle fák alatt az utak melletti csoportokról, akik ilyen vagy olyan fajta szektának a jegyében találkoztak, akkor mindjárt látta az ember a szétforgácsolódását annak a néger életnek, amely csak úgy messziről nézve látszott egységesnek, igazában véve egy alapvető kérdésre, a vallásos kérdésnél volt meg a teljes, ahogy említettem, a szót használtam, a szétmorzsolódás. Ezzel szemben viszont igen nagy élmény volt számomra, amikor egy péntek délután, első péntek volt éppen, 3 órakor engem kértek meg, hogy tartsak szentmisét és azt el is fogadtam, akkor még latinul ment minden és könnyű volt a szerepem és hát

a zsúfolt katedrálisban mondtam a szentmisét, egymás mellett négerék, indiaiak, japánok, kínaiak, fehérek, dél-amerikaiak, szóval csodálatos volt ez az egység, amit a saját templomunkban megélhettem és ezt mondjuk meg számomra nagyon, de nagyon értékessé tette, és az értékét emelte annak a kapcsolathoz, amely engem az én küldetésemhez kötött, ahol minket mindig az a nyíltsággal, minden szektárius egyoldalúság nélkül neveltek fel. Így aztán lassan befejeztem a dél-afrikai utamat és még elindultam repülőgéppel Johannesburgból a mostani Bukavu, tehát Ruanda-Burundi környékére, ahol az akkori fővárosban volt egy jezsuita kollégium, gondolom, hogy még megvan. Bukavu a Kivu tó partján fekszik, ott töltöttem pár napot a flamand páterekkel, ott is megismerkedtem a bennszülöttekkel, meglátogattam, őket a munkahelyükön, egy csomó benyomással jöttem, majd elfeledtem, hogy Bukavu előtt még voltam három napig a katangai rézbányákban, ahol 750 méterre vittek le és mutatták meg az ottani bánya berendezését, ami hát rám a dunántúli és főképp a Vas megyei puszták vidékéről származó magyarra igen, igen nagy benyomást keltett. Így hát Katangán és Bukavun keresztül, aztán Stanlyville-en keresztül megérkeztem Belgiumba 1957 közepén. Nem akarok elfelejteni egy egészen kicsike élményt, ami azonban számomra igen megható volt, amikor Johannesburg környékén, Vereenigingben az aranybányákat látogattuk meg, ez egy külön szervezett kirándulás volt turisták számára. Levittek a bányába, megmutatták, amit lehetett, utána elvittek minket a bányászoknak a lakóhelyére, itt általában véve, amint mindenütt ahol Dél-Afrikában munkások és bányászok voltak csak férfiak tartózkodtak a család maradt otthon a törzsi keretben, maradt otthon a falujában. És ahogy ottan végigvonultunk a bányászok lakásai előtt, azok kijöttek a házból, csoportosan, kölcsönösen bámultuk egymást, mi őket, ők minket. Én akkor szándékosan papi civilbe öltöztem és nagyon bántott a lelkiismeret, hogy mi csak ott elvonulunk és majdnem úgy, mint ahogy az állatkertben – bocsánat a szóért – elvonulunk a majomketrec előtt, én azt nem tehettem meg anélkül, hogy legalább egy szimpátia jelet ne adjak a négerék felé. Bár azt tudtam, hogy az előírás az volt, hogy fehér ember előre nem köszönheti a négert. Fordítva elfogadhatja, ha a néger köszönti őt. A helyzetet úgy próbáltam megoldani, hogy lassan a csoport végére maradtam és még azoktól is egy bizonyos távolságra voltam már, amikor hirtelen megfordulok és egy ilyen búcsúintéssel köszöntem el a négerektől papi egyenruhában, és ez volt a megható pillanat amikor felordított az egész csoport, hogy father, father, többet nem mondtak, de láttam, hogy mennyire jól esett nekik ez a vonás, ami számomra minden további nélkül kötelesség volt, csak talán sokan voltak, akik arról megfélemedtek, mert én magam is majdnem ott tartottam, hogy elfe-

ledhettem volna, hacsak valamilyen jó angyal nem emlékeztet erre a találkozásra a dél-afrikai négerekkel, lent az aranybányáknak a környékén.

Élményeim között igen megható volt, ott Dél-Afrikában egy magyar úrral való találkozás, szegedi származású volt, sajnos a neve kiesett már a fejemből, aki mint szabó inas és legény hagyta el Szegedet, külföldre került, valahogy levergődött Dél-Afrikába és elkezdett dolgozni és elkezdett gyűjtögetni. Ahogy megérkeztem elsőik között volt, aki jelentkezett, hogy mindenben a rendelkezésemre áll, attól függetlenül, hogy ő megmondta őszintén bekapcsolódott a szabadkőműves mozgalomba, annak tagja, de hogy most megjött a magyar pap, szívvel-lélekkel mögéje áll. Ő volt az, aki elvitt a magyarokhoz, aki hívta a magyarokat a vasárnapi misére, mert ilyet is rendeztünk, egyet a magyaroknak a tartózkodási helyén, az érsek úr részt vett ezen a misén, részt vettek már korábban letelepedett magyar családok és az új magyar menekültek. Ez a József, úgy hiszem, hogy Józsefnek hívták, vitt mindenhova a saját kocsijával, ő maga finanszírozta az utat, és Johannesburgból levitt a 700 km-re levő Durbanba és visszahozott és úgy útközben beszélgettünk arról, hogy ő most miből él, van-e nyugdíja. Azt mondta nyugdíja nincsen, csak minden hónapban beszédem azt ami nekem jár. Mi az? Azt mondta, majd mikor sor kerül, megmutatom. És amikor megyünk Durban felé, rámutat egy hét emeletes, hatalmas épületre, nézze páter, az enyém, azt spóroltam össze és most már a feladatom az, hogy minden hónapban beszédjem a lakbért, abból élek. Amint tetszik látni, nagyon jól megélek. Meg is érdekelte, mert hiszen igen szorgalmas ember volt, a maga módján talpig becsületes, aki mindenféle jó akcióból kivette a részét, így a magyar munkából is.

Külön felhívom itt a figyelmet egy kis részletre, amellyel visszatérek még a belga-kongói életemre, főképpen az 1956. november elejei eseményekre. Néger diákjaim hihetetlen nagy szimpátiával követték a budapesti eseményeket, és majdnem félóránként jöttek hozzám érdeklődni, hogy mi van Budapesten, felszabadulnak-e a magyarok, visszajönnek-e az oroszok. Izgalomban voltunk valamennyien, de mindjárt megértettem, hogy ők Magyarországgal kapcsolatban Afrika jövőjére gondolnak. Azt mondja az egyik diákom, ahogy így beszélgetek velük, hogy az ne következze be, hogy az egyik kolonializmusból egy másik fajta kolonializmusba essünk bele, amely talán rosszabb lesz, mint az azt megelőző. Ez akkor engem mellbe vágott, hogy egy afrikai, alig érettségizett gyermek így fogalmazza meg a maga mondanivalóját és a következő napok eseményeit a magam számára így szűrtem le, amit itt szívesen meg is örökíték. A magyarok az 1956-os forradalmat elvesztették, de az 56-os forradalom hozzájárult ahhoz, hogy a szov-

jet rendszer elveszítette kilátásait Afrikára. Erről meg voltam győződve akkor, bár az elvesztés nem egyformán történt és nem mindenütt indult el, azonban egészen biztos, hogy az afrikai népek egy részében riadalmat okozott és miután értesültünk arról, hogy az előkészítések mennyire folytak az 1956 előtti években, biztosra vettük, hogy a terjeszkedés irama a magyar forradalommal megállt és bizonyos helyeken pedig többet az a kilátás, amivel a szovjet rendszer próbálta felszabadítani Afrikát a fehér gyarmatosítóktól, az mind jobban csökkent és csökkent.

(P. Horváth Kálmán SJ hagyatéka. Eredeti kézirat.)

AJÁNLO BIBLIOGRÁFIA

a „Magyar jezsuita misszionáriusok Afrikában” témakörhöz

Bikfalvi Géza

Ács Tivadar: Mozambik és magyar geográfusai. *Akik elvándoroltak*, Bp., 1940, 52–68. old.

Bajan, Pavol: Veľky slovensky misionár. Brat Jakub Longa SJ. *Kalendár Jednota* (1974), 34–39. old.

Bajan, Pavol: Slovensky misionár v Afrike. Cambridge (Ont.), 1985.

Bejger, Aleksander: Mission und Kirche in Sambia. Frankfurt, 1996.

Bialek, Czesław: Jezuici polscy w misji zambieskiej. Warszawa, 1980.

Bozsó Ferenc: Menyhárt László. Kalocsa nevezetes emberei. *Katona István Társaság Tanulmányai Kalocsáról* (1971) 261. old.

Czirák Gyula: A mi apostolaink, Bp., 1897.

Dlugi, Alojz: Najvacsi slovensky misionár v Afrike. (Fr. Jakub Longa). *Zvesti Jesuitov na Slovensku* (1947), 34–39. old.

F. Rodenbücher István SJ. *Provinciánk Hírei* 87. sz. (1949. május), 18–19. old.

Gomes, Antonio Figueredo: Viagom no interior da Africa pelo rio Zambeze. *Diario do P. Ladislau Menyhárt. Boletim de sociedade de estudos de colonia de Mocambique* 36 (1938), 85–128. old.

Grzebien, Ludwik.: Pionerski trud misjonarzy slowianskich 1881–1969, Kraków, 1978.

Gyenis András SJ: Magyar hithirdetők Zambéziiben. *Hittel és tudással*, Bp., 1941, 207–220. old.

Hauer Ferenc SJ: Menyhárt László megfigyelései Afrika belsejében. Kalocsa, 1913.

Kal'ata, Dominik: Po stopách hrdínského priekopníka. (Ze života P. Stefana Zimmermanna S. J. misionára na Zambezi. *Zvesti Jesuitov na Slovensku* (1947), 25–29. old.

Kalmár Elek: Zimmermann István. *Budapesti Szemle* 84 (1895) 507–510

Krizsán László: „Fiat panis”. *Vigilia* 50 (1985) 9, 302–321

Krizsán László: A nyugwe írásbeliség megteremtője. *Vigilia* 51 (1986. február) 2, 113–121. old.

Krizsán László: Menyhárt László tudományos működése a Zambézi mentén. *Földrajzi Múzeumi Tanulmányok* 1 (1985).

Krizsán László: Magyar nevek Afrika művelődéstörténetében. *Egyházak a változó világban*, Esztergom, 1991, 461–464. old.

Krizsán László: A Zambézi misszió. *Élet és Tudomány* 55 (2000. április 7.) 14, 9–12. old.

Lévay Mihály: Fráter Longa Jakab. *A katolikus hitterjesztés története*, II., Bp., 1940, 303–304. old.

Longa Jakab magyar jezsuita misszionárius. *Katolikus Missziók* 1 (1925. május) 2, 5–6. old.

+Longa Jakab S.J. *Katolikus Missziók* 13 (1937), 156 old.

Magyarok a Zambézi őserdejében. I. rész. Czimmermann István. *Katolikus Missziók* 5 (1929. szeptember) 9, 6, 5 (1929. október) 10, 5–6, 5 (1929. november) 11, 4–5.

Magyarok a Zambézi őserdejében. II. rész, Menyhárt László, *Katolikus Missziók* 5 (1929. december) 12, 5–6, 6 (1930. január) 1, 4–5, 6 (1930. február) 2, 3–4

Petruch Antal SJ: Menyhárt László. „Száz év a jezsuiták történetéből”, II., Kecskemét, 1992, 221–255. old.

Petruch Antal SJ: F. Rodenbücher István. „Száz év a jezsuiták történetéből”, II., Kecskemét, 1992, 264–265. old.

Petruch Antal SJ: F. Longa Jakab, a zambézi misszionárius. „Száz év a jezsuiták történetéből”, II., Kecskemét, 1992, 280–284. old.

Potocky, Mikulás: Niekol'ko vyznamnych postav slovenskych jezuitov. *Almanach Spolocnosti Jezisovej na jubilejny rok 1940*, 148–149. old.

Reisz Elemér SJ: Longa Jakab segítőtestvér. *A Jézustársasága és a Világmisszió*, Bp., 1942, 63. old.

Sarreira, Raúl SJ: La mision Zambeza. Historia de una larga aventura misionera de los jesuitos en el Africa oriental. *Siglo de la misiones* 46 (1959) 178–183. old.

Sebesta, Paul: Portugals Konquistamission in Süd-Afrika. St. Augustin, 1966, 311–320. old.

Sencik, Stefan: Jakub Longa SJ. Misionár. *svedkovia nasich cias*. Trnava, 1998, 44–52. old.

Siemski, Stanislaw SJ: Zmudne trzechlecie. Prefektura apostolska Broken Hill, 1927–1930, Kraków, 1931.

Siemski, Stanislaw: Wspomnienie. *Wiadamosci z Prowincji Malopolskiej* 11 (1949), 19–21. old.

Svec, Jozsef: Brat Longa na Zambezi. *Posol* 1 (1974), 39–41. old.

Svec, Jozsef: Zambezi. Cambridge (Ont), 1985.

Velics László SJ: P. Zimmermann István. *Magyar jezsuiták a XIX. században*, II. füzet, Kalksburg, 1902, 43–59. old.

Velics László SJ: P. Menyhárt László. *Magyar jezsuiták a XIX. században*, II. füzet, Kalksburg, 1902, 61–88. old.

Velics László SJ: Magyar szerzetesek a Zambézi mentén. *Mária kongregáció* 4 (1911. április) 8, 255–258. old.

Veres György: Magyar jezsuiták Afrikában. *Bangha Béla Évkönyv* Bp., 1941, 54–57. old.

Zengay Pál: Longa Jakab testvér a magyar misszionáriusok nesztora. *Katolikus Missziók* 12 (1936) 10, 210. old.

Zengay Pál: A Zambézi misszió pusztulása. Mozaik töredék Fr. Longa mozgalmass missziós életéből. *Katolikus Missziók* 13 (1937), 136–137. old.

LEVÉLTÁRI TALLÓZÓ
A JÉZUS TÁRSASÁGA MAGYARORSZÁGI RENDTARTO-
MÁNY LEVÉLTÁRÁNAK HÍRADÓJA
MÁSODIK SZÁM, 2005. OKTÓBER

Szerkesztőség: JTMR Levéltár és Rendtörténeti Könyvtár
Címe: 1085 Budapest, Mária u. 25.
E-mail cím: leveltar@jezsuita.hu,
Szerkeszti: Bikfalvi Géza